ਰਾਜੇਸ਼ ਯਾਦਵ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ
ਬਨਾਮ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ
(ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 339-340 ਦੇ 2014)
ਫਰਵਰੀ 04, 2022

[ਸੰਜੇ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਲ ਅਤੇ ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ 1860: ਧਾਰਾ 302, 307 – ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਨਾਲ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ – ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪਿਛਲਾ ਝਗੜਾ – ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਦੋ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹ ਮੌਜੂਦ – ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ – ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ – ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ, ਜਦੋਂਕਿ ਧਾਰਾ 307 ਅਧੀਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ – ਅਪੀਲ ਉੱਤੇ, ਫੈਸਲਾ: ਪੀਡਬਲਿਊ-1 ਅਤੇ 2 ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹ ਸਨ – ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਕੋਈ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲਾ ਮੰਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ – ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ – ਜਿਸ ਗਵਾਹ ਨੇ ਕ੍ਰਾਸ-ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਪੀਡਬਲਿਊ -1 ਅਤੇ 2 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ – ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 307 ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ – ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਖਮੀ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ – ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਾਰਤੂਸ, ਅਤੇ ਜੋ ਬਰਾਮਦਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਅਧਿਕਾਰਤ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੈ – ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਰ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ – ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ – ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਕ ਸਬਸਟੈਂਟਿਵ ਸਬੂਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਇਕ ਸਮੂਹਿਕ ਰਾਏ ਹੈ – ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ – ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਖਿਲਾਫ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮੱਗਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ - ਕੁਝ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦੀ ਨਾਸਮਝਾਈ ਲਈ

ਘਟਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਦੂਜਾ ਖਾਲੀ ਕਾਰਤੂਸ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਬਰੀਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ – ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ – ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ – ਐਸ. 25.

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1972:

ਐਸ. 3 – "ਸਬੂਤ" – ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ।

"ਸਬੂਤ" ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ – ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ – ਫੈਸਲਾ: ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ – ਜੇਕਰ ਸਬੂਤ, ਨਾਲ ਲਗਾਏ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ – ਜਦੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸਬੂਤ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਐਸ. 33 – ਕੁਝ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ – ਫੈਸਲਾ: ਧਾਰਾ 33 ਆਮ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ– ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਠੋਸ ਅਤੇ ਸਖਤ ਕ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ, ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਬਕਸੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੇ – ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਬੂਤ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ – ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਕ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਗਵਾਹ ਦੀ ਨਾ-ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ – ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ – ਫੈਸਲਾ: ਸਿਰਫ ਗਵਾਹ ਦੀ ਨਾ-ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ – ਇਹ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ 'ਤੇ – ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੂਰਵਾਗ੍ਰਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ – ਇਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੈ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ।

ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ, ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ, ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ – ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ।

ਫੌਜਦਾਰੀ ਤਰੀਕਾ ਕਾਨੂੰਨ, 1973 – ਧਾਰਾ 173 – ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ – ਇਸ ਦੀ ਸਬੂਤ ਦੀ ਕੀਮਤ – ਫੈਸਲਾ: ਧਾਰਾ 173 ਅਧੀਨ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਹੈ – ਇਹ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਰਾਏ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ – ਇਹ ਅਨਿਵਾਰਯ ਨਹੀਂ ਹੈ – ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੂਜੇ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਖੰਡਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਹਨ - ਭਾਵੇਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਪਰਯਾਪਤ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ

ਫੈਸਲਾ: ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, (i) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, (ii) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ (iii) ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ. ਜੇਕਰ ਸਬੂਤ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਉੱਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਖੰਡਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

1.1 ਸ਼ਬਦ “ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ” ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਲਈ ਮੋੜਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਦੇਣ ਲਈ ਗੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਹ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 21]

1.2 ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 33 ਆਮ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਠੋਸ ਅਤੇ ਸਖਤ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦੌਰਾਨ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਬੂਤ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਜਿਸ ਲਈ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੀ ਜਾਂਚ ਬੇਅਦਬੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 24]

1.3 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 173(2) ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤੇ ਉਸਦੀ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਰਾਏ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਨੋਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਸਕਰਸ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਨਿਵਾਰਯ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਖੰਡਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਪਰਯਾਪਤ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਵਾਰ ਸਬੂਤ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 25]

1.4 ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਗਵਾਹ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਵਾਪਰਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਸੰਜੋਗਵਸ਼ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਵੇ ਉਹ ਇੱਕ ਮੌਕਾ ਗਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਸੰਜੋਗਵਸ਼ ਇੱਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ, ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਤਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ ਬਣੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। [ਪੈਰਾ 26, 28]

1.5 ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਾਂਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਮਾਤਰਾ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਅਭਿਯੋਗ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਪੂਰਵਾਗ੍ਰਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਸਕ੍ਰੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਪਰੀਤ ਧਾਰਣਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਉੱਤੇ ਹੈ ਜੋ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ। [ਪੈਰਾ 31]

1.6 ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨ ਅੱਖਾਂ-ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼-1 ਅਤੇ 2 ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅੱਖਾਂ-ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਧਾਰਕ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਿਊ-3 ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ, ਕ੍ਰਾਸ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਦੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਲਟ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼ -1 ਅਤੇ 2 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 33]

1.7 ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 307 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਿਊਜ਼-1 ਅਤੇ 2 ਨੇ ਜਖਮੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਭਿਯੋਜਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੇਸ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। [ਪੈਰਾ 34]

1.8 ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਾਰਤੂਸ, ਅਤੇ ਜੋ ਰਿਕਵਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਵਾਭਾਵਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ, ਰਿਕਵਰ ਕੀਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਰ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਜਾਂ ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 36, 35]

1.9 ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਨੇ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦਗੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਬੰਤੀ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਰਾਏ ਹੈ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਦਾਵਾ ਕਿ ਘਟਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖਾਲੀ ਕਾਰਤੂਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਲਈ ਬਰੀਤ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਅਪਰਾਧ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 37]

1.10 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਨਿਆਇਕ ਨੋਟ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਤਰਕ ਦੇ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਬਸ ਇੱਕ ਟੋਪੀ ਦੇ ਡਿੱਗਣ 'ਤੇ। ਮੁੱਖ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਬੇ ਅਜਿਹੇ ਮੁਲਤਵੀਆਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਉਸੇ ਦਿਨ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੋਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ, ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 39]

ਵਾਡੀਵੇਲੂ ਥੇਵਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਦੀ ਰਾਜ, [1957] ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 981; ਸੀ. ਮੁਨੀਅੱਪਨ ਬਨਾਮ ਤਮਿਲਨਾਡੂ ਦੀ ਰਾਜ, (2010) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 567; [2010] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 262; ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ (2015) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 220; ; ਲਾਹੂ ਕਮਲਾਕਰ ਪਾਟਿਲ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ, (2013) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 417; [2015] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 504; ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕੇ. ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸੁਲੂ ਰੈੱਡੀ, (2003) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 660: [2003] 6 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1050; ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ (2009) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 719; [2009] 13 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 774; ਭਾਸਕਰਰਾਓ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਾਜ, (2018) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 591; [2018] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 751; ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ (1976) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 369; ਗੁਲਾਮ ਸਰਬਰ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਜ (2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 401; [2013] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1 – ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

## ਕੇਸ ਲਾਅ ਰੈਫਰੈਂਸ

[1957] ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 981 ਪੈਰਾ 20 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2010] 10 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 262 ਪੈਰਾ 22 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2015] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 220 ਪੈਰਾ 23 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2015] 1 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 504 ਪੈਰਾ 25 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2003] 6 ਸੁਪਲ. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1050 ਪੈਰਾ 26 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2009] 13 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 774 ਪੈਰਾ 27 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2018] 4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 751 ਪੈਰਾ 29 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1976) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 369 ਪੈਰਾ 31 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2013] 12 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 32 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲੇਟ ਜੁਰਿਸਡਿਕਸ਼ਨ : ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 339-340 ਦੇ 2014.

ਅੱਲਾਹਾਬਾਦ ਦੀ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ 14.08.2013 ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕੈਪੀਟਲ ਕੇਸ ਨੰਬਰ 3152 ਅਤੇ 3153 ਦੇ 2011 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ।

ਮਨੋਜ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ।

ਐਸ. ਆਰ. ਸਿੰਘ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਗਰਵੇਸ਼ ਕਬਰਾ, ਵਿਕਾਸ ਬਾਂਸਲ, ਐਡਵੋਕੇਟਸ ਜਵਾਬਦੇਹ ਲਈ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮੱਧਮ ਮੋਹਨ ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ।

1. ਇਹ ਦੋ ਅਪੀਲਾਂ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜਦੋਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ.) ਦੀ ਧਾਰਾ 307 ਅਧੀਨ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਦੇ। ਪੰਜ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਪਰਯਾਪਤਤਾ 'ਤੇ ਮਾਮਲਾ ਮੁੜ ਭੇਜਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ। ਇਹ ਦੋਸ਼ੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਤੀਜਤਨ ਉਸਦੀ ਅਪੀਲ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਧੀਨ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਤੱਥ:

2. 17.09.2004 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 08.15 ਵਜੇ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੌਤ ਕਈ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੱਟਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-1 ਵੱਲੋਂ, ਜੋ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਭਤੀਜਾ ਹੈ, ਇਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

3. ਘਟਨਾ ਦੀ ਮੋਟੀਵ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਚੋਣ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਮਨਹੂਸ ਦਿਨ, ਦੋ ਗਵਾਹ ਚਾਹ ਪੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਰਨ ਵਾਲੇ, ਦੁਪਹੀਆ ਵਾਹਨ 'ਤੇ ਸੜਕ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਦੁਪਹੀਆ ਵਾਹਨਾਂ 'ਤੇ ਯਾਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਰੋਕ ਲਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਮਰ ਗਏ। ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-4 ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਸੂਚਨਾ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ.) ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-7 ਵੱਲੋਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-13, 8 ਅਤੇ 14 ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-13 ਨੇ ਜਾਂਚ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਬਾਦਲੇ 'ਤੇ, ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-8 ਵੱਲੋਂ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 25

ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ, ਇਹ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-14 ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਖਲ ਕੀਤੀ।

4. ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 3 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਾਮਦਗੀ ਕੀਤੀ ਗਈ।

5. ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਫੋਰੈਂਸਿਕ ਸਾਇੰਸ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀ (ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ.) ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-10, ਪੁਲਿਸ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਲੈਬੋਰੇਟਰੀ ਨੂੰ ਲਿਜਾਏ।

6. ਅਭਿਯੋਗ ਵੱਲੋਂ, 14 ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਜਦਕਿ 47 ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਮੇਤ ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੰਬਰ 5 ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

7. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-1 ਵਾਸਤਵਿਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-2 ਅਤੇ 3 ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੇਸ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-2 ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-3, ਜੋ ਇਕ ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-4 ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੋਸਟਮਾਰਟਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ। ਬਾਕੀ ਗਵਾਹ ਅਧਿਕਾਰਿਕ ਗਵਾਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.-13 ਉਹ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਕ੍ਰਾਸ- [ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੌਰਾਨ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰ-ਜਮਾਨਤੀ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਹ ਹੋਰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇੱਕ ਗਵਾਹ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਖਮੀ ਗਵਾਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂਚਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਰੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 307 ਆਈਪੀਸੀ ਅਧੀਨ ਦੰਡਨੀਯ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ।

8. ਕ੍ਰਿਮਿਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ (ਸੀਆਰਪੀਸੀ) ਦੀ ਧਾਰਾ 313 ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੌਰਾਨ, ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਸਾਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ- ਦੋਵੇਂ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਦੋਸ਼ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੋਧਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਉਮਰ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸੁਭਾਵਨਾਏਂ:

ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਦੀਆਂ ਸੁਭਾਵਨਾਏਂ:

9. ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਸੁਭਾਵਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸੁਤੰਤਰ ਜਖਮੀ ਅੱਖ-ਗਵਾਹ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਦੋ ਅੱਖ-ਗਵਾਹ ਜੋ ਸੰਬੰਧਿਤ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੀਡਬਲਿਊ-13 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰੁਸ਼ਨਿੰਗ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਦੌੜ ਰਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛਾ ਕਰਕੇ ਜਖਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਾਰਤੂਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਫੈਲ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਐਫਐਸਐਲ ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਦੇਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਰਤੂਸ ਬਰਾਮਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸੁਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਨਿਮਨਲਿਖਤ ਫੈਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ: ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੁਭਾਵਨਾਏਂ:

10. ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨਤੀਜੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਯਾਪਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂਜ਼-1 ਅਤੇ 2 ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੀਡਬਲਯੂ-3 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਹੀ ਪੀਡਬਲਯੂ-13 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਵੀ। ਹੋਰ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

11. ਮਾਹਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਤੋਂ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰ ਵਾਸਤਵ 'ਚ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-13 ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਖਮੀ ਗਵਾਹ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸਮਰੱਥ ਕਿਉਂ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਧਾਰਾ 307 ਆਈਪੀਸੀ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ।

ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ:

ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 3:

“3. ਵਿਆਖਿਆ-ਖੰਡ.—ਇਸ ਐਕਟ 'ਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਇਜ਼ਹਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਉਲਟ ਇਰਾਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਵੇ:—

xxx

“ਸਬੂਤ”। —“ਸਬੂਤ” ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ —

(1) ਸਾਰੇ ਬਿਆਨ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਪੜਤਾਲ ਅਧੀਨ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ 'ਚ ਕਰਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਜਾਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਸਬੂਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ;

(2) [ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਿਰੀਖਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਸਮੇਤ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਰਿਕਾਰਡ],

ਅਜਿਹੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਸਾਬਤ”। — ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸੰਭਵ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ, ਖਾਸ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਧੀਨ, ਇਸ ਸੁਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

"ਖਾਰਜ". — ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ,
ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ
ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਨਾ-
ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸੰਭਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ, ਅਧੀਨ
ਖਾਸ ਕੇਸ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਧਾਰਣਾ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

12. ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 "ਸਬੂਤ" ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੌਖਿਕ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ

ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਕਟ ਅਧੀਨ "ਸਬੂਤ" ਇੱਕ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਤਾਰਕਿਕ ਅਨੁਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਮਾਧਿਅਮ, ਕਾਰਕ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ "ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਕਾਨੂੰਨ" ਹੈ ਜੋ ਮੁੱਖ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਬਸਟੈਂਟਿਵ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਦੀਆਂ ਝਲਕਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

13. "ਸਾਬਤ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਸਿਰਫ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪੂਰੇ ਐਕਟ ਦੀ ਰੂਹ ਅਤੇ ਦਿਲ ਹੈ।

ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ "ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਮਾਮਲਿਆਂ" ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਹੱਤਵ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਜਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਤਾਰਕਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਮਝਣਾ ਹੈ।

14. ਮਾਮਲੇ ਜਰੂਰੀ ਹਨ, ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਕਾਰਕ। ਸਾਰੇ ਸਬੂਤ "ਮਾਮਲੇ" ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਸਦਾ ਉਲਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਜਾਤੀ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਾਮਲੇ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੱਚ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਪਰਿਆਪਤ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, "ਮਾਮਲਿਆਂ" ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸਮਾਪਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, "ਸਬੂਤ" ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਕ ਚੇਤਾਵਨੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਵਰਜਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਇੱਕ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਮਾਮਲੇ ਜਰੂਰੀ ਹਨ।

15. ਮਾਮਲੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਕਲਪ ਅਤੇ ਲਚਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਬੂਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਰਗੀਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਰਿਸਥਿਤੀਜਨਕ ਸਬੂਤ, ਸਹਾਇਕ ਸਬੂਤ, ਵਿਰਾਸਤੀ ਸਬੂਤ, ਸਿੱਧਾ ਸਬੂਤ, ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ ਸਬੂਤ, ਸੁਣੀ-ਸੁਣਾਈ ਸਬੂਤ, ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ, ਮੌਖਿਕ ਸਬੂਤ, ਮੂਲ ਸਬੂਤ, ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਸਬੂਤ, ਮੁੱਖ ਸਬੂਤ, ਅਸਲ ਸਬੂਤ, ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਸਬੂਤ, ਸਬਸਟੈਂਟਿਵ ਸਬੂਤ, ਗਵਾਹੀ ਸਬੂਤ, ਆਦਿ।

16. ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਕ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਬਦ “ਮਾਮਲਾ” ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ, ਸ਼ਬਦਾਂ “ਮਤਲਬ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ” ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ “ਮਾਮਲਾ” ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਾ 3 ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੋਕ ਨਾ ਹੋਵੇ।

17. ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦੇ ਨਿਸਕਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ 'ਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂਰੀ ਐਕਟ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਨਿਸਕਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਮਿਲੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਸਕਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦੇ ਨਿਸਕਰਸ਼ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁਲਾਂਕਣ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਜਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਅਸਤਿਤਵ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਧਾਰਣਾ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ 'ਤੇ ਅਸਰ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

18. ਸ਼ਬਦ “ਸਮਝਦਾਰ” ਨੂੰ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ

ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਜੱਜ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾਰ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਬਦਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲੈਂਸ ਰਾਹੀਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਗਤ ਦੇ ਬਜਾਏ। ਇਹ ਕਸਰਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਜੋਂ ਜੱਜ ਵਜੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

19. ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਾਵਧਾਨ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜੋ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੀ ਹੈ, ਪੂਰੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਇਸ ਲਈ, ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਰਾਹ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਜਲਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਨਿਸਕਰਸ਼ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੈ।

ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ:

20. ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗੀਕਰਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (i) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, (ii) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ (iii) ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ। ਜੇ ਸਬੂਤ, ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਸਮੇਤ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤਵ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੀ ਡਿਗਰੀ 'ਤੇ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਬੂਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਬੂਤ ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਵਡਿਵੇਲੂ ਥੇਵਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਰਾਜ, 1957 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 981:

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਝਿਜਕ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਏ ਕਤਲ ਕੇਸ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬਹੁਲਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਗਵਾਹ, ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਾ 134 ਇੰਡੀਅਨ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਹੇਠਾਂ ਕਿ “ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੂਤ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।" ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ 1872 ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚੰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ, ਕਿ ਇਹ ਸਬੂਤ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨੰਬਰ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਤੱਥ ਦਾ ਖੰਡਨ ਗਵਾਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇੰਡੀਅਨ ਐਵੀਡੈਂਸ ਐਕਟ, 1872 ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ ਸਬੂਤ ਦਾ - 9ਵੀਂ ਐਡ., ਪੰਨਾ 1100 ਅਤੇ 1101 'ਤੇ, ਇੱਕ ਸਿੰਗਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਗਵਾਹ ਭਾਰਤੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਆਮ ਨਿਯਮ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪਵਾਦ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਣਾ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ s.134 ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਤਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਸਬੂਤ ਤੋਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਣਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ” ਸਾਡੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਏ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਗਿਣਤੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉੱਤੇ. ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵਚਨਬੱਧ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਸਧਾਰਨ ਘਟਨਾ, ਜਿੱਥੇ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਨ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਦ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਕੇਸ ਜਿੱਥੇ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਵੇਗਾ ਬਿਨਾ ਸਜ਼ਾ ਇਹ ਇੱਥੇ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਜੱਜ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਮਲਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਹਰੇਕ ਕੇਸ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕੱਲੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਜਿਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ

ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗਵਾਹੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਮੰਦ ਹੋਣਾ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਜਿਹੇ ਸਬੂਤ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ। ਭਾਵੇਂ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੋਵੇ ਇੱਕ ਇੱਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇੱਕ ਇੱਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਏ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲਈ ਕੇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਆਗਾਮੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਿਤ ਨਿਯਮ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਹੈ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾ ਕਿ ਮਾਤਰਾ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਬੂਤ ਇੱਕ ਤੱਥ. ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਗਵਾਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ:

:

(1) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ।

(2) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ।

(3) ਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ-ਭਰੋਸੇਯੋਗ।

ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਤੀਜਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ — ਇਹ ਇੱਕ ਇਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਜਾਂ ਬਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਜਾਂ ਵਿਆਜ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ, ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਤੀਜਾ ਕੱਢਣ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਤੀਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਗਵਾਹੀ, ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਪਰੋਕਸ ਦੁਆਰਾ, ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਇਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜੇਕਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੱਥ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਨੂੰ ਅਪ੍ਰਤਿਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਢਾਵਾ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਵਿਵਾਦਿਤ ਤੱਥ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸਵਾਭਾਵਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੌਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਦਾਗਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਇਸਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਹਨ, ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਯੌਨ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇੱਕ ਮਨਜ਼ੂਰ-ਨਾਮਾ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ; ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮਾਮਲੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਮੌਖਿਕ ਗਵਾਹੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ, ਸ਼ੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰ ਦੀ ਹੈ। ਪਰ, ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਇਕਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਇਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਸਬੂਤ ਹੈ।"

ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ:

21. ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਵਿੱਚ "ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ" ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਗੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮੁੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਰਾਹੀਂ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਮਤਲਬ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਵਰਗੀਕਰਨ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਉਚਿਤ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ

ਗਵਾਹੀ ਜਿਰਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਗਵਾਹੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਸਰਾਹਣਾ ਲਈ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਹ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਵੀ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਇਹ ਹੋਇਆ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰੇ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ।

22. ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਉੱਤੇ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ ਸੀ. ਮੁਨੀਆਂਪਨ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ, (2010) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 567:

“¶1. ਇਹ ਇੱਕ ਸੈਟਲਡ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ ਕਿ:

“6. … ਇੱਕ ਅਭਿਯੋਗ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਭਿਯੋਗ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਅੱਜਿਹੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਧੋਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਰਜਨ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

(ਵੇਖੋ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਹਰਿਆਣਾ, (1976) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 389, ਰਬਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਉੜੀਸਾ, [ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

(1976) 4 SCC 233, ਸਯਾਦ ਅਕਬਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ, (1980) 1 SCC 30 ਅਤੇ ਖੁੱਜੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਐਮ.ਪੀ., (1991) 3 SCC 627, SCC ਪੰਨਾ 635, ਪੈਰਾ 6.

82. ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਰਮੇਸ਼ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮਿਸਰਾ [(1996) 10 SCC 360: 1996 SCC (ਕ੍ਰਿ) 1278] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ (SCC ਪੰਨਾ 363, ਪੈਰਾ 7) ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਭਿਯੋਗ ਜਾਂ ਬਚਾਵ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਉਸ ਹਿੱਸੇ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਭਿਯੋਗ ਜਾਂ ਬਚਾਵ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਾਲੂ ਸੋਂਬਾ ਸ਼ਿੰਦੇ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ [(2002) 7 SCC 543: 2003 SCC (ਕ੍ਰਿ) 112], ਗਗਨ ਕਾਨੇਜੀਆ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ [(2006) 13 SCC 516: (2008) 1 SCC (ਕ੍ਰਿ) 109], ਰਾਧਾ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਯੂ.ਪੀ. [(2006) 2 SCC 450: (2006) 1 SCC (ਕ੍ਰਿ) 661], ਸਰਵੇਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਸ਼ੁਕਲਾ ਬਨਾਮ ਦਰੋਗਾ ਸਿੰਘ [(2007) 13 SCC 360: (2009) 1 SCC (ਕ੍ਰਿ) 188] ਅਤੇ ਸੁੱਬੂ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ [(2009) 6 SCC 462: (2009) 2 SCC (ਕ੍ਰਿ) 1106] ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ।

83. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਹਿੱਸੇ ਅਭਿਯੋਗ ਜਾਂ ਬਚਾਵ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

84. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੀ. ਕਮਲ (PW 86) ਅਤੇ ਆਰ. ਮਾਰੁਥੂ (PW 51) ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਗਏ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਹੇਠਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਨੇ PWs ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਛੱਡਾਂ, ਸੁਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾਮੂਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

85. ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਥਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਛੱਡਾਂ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਅਤੇ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਮੂਚੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਝੂਠ, ਅਤਿਸ਼ਯੋਕਤੀ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰਦਿਆਂ, ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ

ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਗਵਾਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਛੱਡਾਂ, ਵਿਰੋਧਾਭਾਸਾਂ ਅਤੇ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਮੂਲ ਸੰਸਕਰਣ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਜਿਹਨੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹਰ ਘਟਨਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਅਸੰਗਤੀਆਂ ਆਉਣੀਆਂ ਹਨ।"

ਵਿਡੇ ਸੋਹਰਾਬ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਐਮ.ਪੀ., [1972] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 751 : (1972) ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 819 : ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1972 ਐਸ.ਸੀ 2020], ਸਟੇਟ ਆਫ ਯੂ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਐਮ.ਕੇ. ਐਂਥੋਨੀ, [(1985) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 505 : 1985 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 105], ਭਰਵਾਡਾ ਭੋਗਿਨਭਾਈ ਹਿਰਜੀਭਾਈ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਗੁਜਰਾਤ, [(1983) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 217 : 1983 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 728 : ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1983 ਐਸ.ਸੀ 753], ਸਟੇਟ ਆਫ ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, [(2007) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 381 : (2008) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 411], ਪ੍ਰਿਥੂ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਐਚ.ਪੀ., [(2009) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 585 : (2009) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 1502], ਸਟੇਟ ਆਫ ਯੂ.ਪੀ. ਬਨਾਮ ਸੰਤੋਸ਼ ਕੁਮਾਰ, [(2009) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 626 : (2010) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 88] ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਬਨਾਮ ਸਰਵਨਨ, [(2008) 17 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 587 : (2010) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ (ਕ੍ਰਿ) 580].

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਪੰਜਾਬ, (2015) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 220 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇੱਕ ਸਥਿਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਲੰਬੇ ਮੁਲਤਵੀਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜੋ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਯਮਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨੋਟ ਲੈਂਦਿਆਂ, ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਅਤੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ:

"51. ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੁੱਖਦ ਹੈ, ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂ 7 ਨੂੰ 30-9-1999 ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 25-5-2001 ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਲਗਭਗ 1 ਸਾਲ ਅਤੇ 8 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇਰੀ ਨੇ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਵਰੀਕੇਸ਼ਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਤੇ ਪੀੜਿਤ ਲਈ ਵੀ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਅਧਿਨਿਯਮ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਅਜਮਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਲਈ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਢਿੱਲ ਕਿਵੇਂ ਦਿਖਾਈ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਚਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦਿਨ ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਵਾਹ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਨ ਬਿਨਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ 20 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੋਈ। ਗਵਾਹ ਕੋਲ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।

52. ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਅਭਿਯੋਗ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਦੁਆਰਾ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਟਰ ਦੁਆਰਾ ਮੁੜ-ਪੜਚੋਲ 'ਚ, ਪੀਡਬਲਿਊ 7 ਨੇ 13-9-1999 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸਹੀਤਾ ਬਾਰੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਜਾਂ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ 'ਚ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਝੂਠਾ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ ਧਮਕੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਝੂਠੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 13-9-1999 ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਈਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੁੜ-ਪੜਚੋਲ 'ਚ ਇਹ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊ 7 ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ 13-9-1999 ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਮਲੀਨ ਪੈਸਾ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਬਰਾਮਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਤੋਂ ਰਕਮ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਿਹੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਅਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਤਹਿਸੀਲ 'ਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮੈਮੋ ਸਾਈਨ ਕੀਤੇ ਸਨ।

53. ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ, ਪੀਡਬਲਿਊ 7 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕ੍ਰਾਸ-ਪੜਚੋਲ 'ਚ ਦੇਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਪੜਚੋਲ ਤੋਂ ਭਟਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ, ਉਸ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪੜਚੋਲ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਕਤਰੀ ਪੋਸਟ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵੱਲੋਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਕ੍ਰਾਸ-ਪੜਚੋਲ 'ਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਜੀਲੈਂਸ ਵਿਭਾਗ 'ਚ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਕੋਈ ਬਰਾਮਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰਿਤ ਨਜ਼ਰੀਏ ਅਨੁਸਾਰ, ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਪੜਚੋਲ ਅਤੇ ਮੁੜ-ਪੜਚੋਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪਿਛੋਕੜ 'ਚ ਸਵੀਕਾਰਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

xxx xxx xxx

57. ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਿਬੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਪੀੜਾ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ:

57.1. ਜਦੋਂ ਕਿ ਗਵਾਹ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਹੱਟ ਦੇ ਟਪਕਣ 'ਤੇ ਮੁਲਤਵੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਦਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟਰਾਇਲ ਕੋਰਟਾਂ ਸਮਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਖਾਸ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨੋਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

57.2. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਰੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਅਤੇ 8 ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਗਵਾਹ 'ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਅਪਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

57.3. ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ [ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ] ਦੁਆਰਾ ਦਿਸ਼ਾਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮੰਡੇਟ, ਸੰਕਲਪਨਾਤਮਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਲਿਆਂਦੇ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਖਤਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਆਪਣੇ ਲਾਭ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਾਕ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖੇ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਲਤਵੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤਤਃ ਅਜਿਹੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਘਿਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮੇ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਵਕੀਲ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

57.4. ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਬੁਲਾਉਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਸਰਾਹਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦੇਰ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲਈ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਅਵਧਾਰਨਾ ਲਈ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਹੈ।

57.5. ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਸਿਰਫ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ

ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਦੁੱਖਦਾਇਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਲੜੀਵਾਰ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਮੁਲਤਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਦਤ, ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਕ ਬਿਮਾਰੀ, ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਹਾਂਗੇ, "ਜਾਗੋ! ਉੱਠੋ!". ਇੱਕ ਲਗਾਤਾਰ ਅਸੁਵਿਧਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਸਾਰੇ ਉੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਆਂਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜੱਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਸਕਣ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਕ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਜਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੀ ਫੁਰਸਤ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਤਤਃ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਲਈ ਮਾਫੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਛਲ ਭੁਗਤਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਕੱਲਾ; ਇਕ ਬੇਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।"

ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 33:

"33. ਕਿਸੇ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕਤਾ।—ਕਿਸੇ ਨਿਆਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ, ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਬੂਤ, ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸੇ ਨਿਆਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਬਾਅਦ ਦੇ ਪੜਾਅ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਗਲੀ ਨਿਆਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਤੱਥ ਜੋ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗਵਾਹ ਮਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਲੱਭਿਆ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਰਸਤੇ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਖਰਚੇ ਦੇ ਜੋ, ਮਾਮਲੇ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਧੀਨ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ:

ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ— ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਉਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ; ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਕੋਲ ਕ੍ਰਾਸ-ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਸੀ; ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁੱਦੇ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ।

ਵਿਆਖਿਆ—ਇੱਕ ਆਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਜਾਂ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨੂੰ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਅਭਿਯੋਜਕ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।"

24. ਧਾਰਾ 33 ਇੱਕ ਸਾਮਾਨਿਆ ਨਿਯਮ ਦਾ ਅਪਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਲਈ ਪਰਯਾਪਤ ਸੁਵਿਧਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿਥੇ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਮੁੱਖ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਇੱਕ ਠੋਸ ਅਤੇ ਸਖਤ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਸਮੇਂ, ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਬਾਕਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਚੋਣ ਨਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਉਕਤ ਸਬੂਤ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਬੂਤ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮੰਨ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜਤਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ [ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ]

ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਉਣਾ। ਅੰਤ ਵਿਚ਼ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਸਬੂਤ ਮੁੱਲ:

25. ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 173(2) ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸਬੂਤ ਹੈ। ਇਹ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਉਸ ਸਮੱਗਰੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਮਤ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਨੋਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਨਤੀਜਾ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਅਨਿਵਾਰਯ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਬੂਤ ਦੂਜੇ ਮੁੱਖ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ

ਅਤੇ ਖੰਡਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪਰਯਾਪਤ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀ ਸਬੂਤ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਲਹੂ ਕਮਲਾਕਰ ਪਾਟਿਲ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ, (2013) 6 SCC 417, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ:

“18. ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ, PW 1 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਰਾਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਸਤਖਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਬਹਾਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਵੀਕਾਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਾਂਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਹਾਰੀ ਪ੍ਰਸਾਦ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ [(1996) 2 SCC 317: 1996 SCC (Cri) 271] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਾਂਚ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਲਈ ਘਾਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ, ਜਦੋਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਹਾਦੁਰ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ [(2000) 9 SCC 153: 2000 SCC (Cri) 186] ਵਿੱਚ, ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਖ ਦੇ ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਟ੍ਰਾਇਲ ਜੱਜ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਾਂਚ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਰਿਕਾਰਡ ਉੱਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿੱਤ ਹਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਖਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਏ ਗਏ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਪੰਚ ਗਵਾਹ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਸਬੂਤ ਧਾਰਾ 161 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਰਵਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, [(2001) 6 SCC 407: 2001 SCC (Cri) 1148], ਰਤਨਲਾਲ ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ [(2007) 13 SCC 18: (2009) 2 SCC (Cri) 349] ਅਤੇ ਰਵੀਸ਼ਵਰ ਮੰਝੀ ਬਨਾਮ ਝਾਰਖੰਡ ਰਾਜ [(2008) 16 SCC 561: (2010) 4 SCC (Cri) 50], ਨੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਨਿਪਟ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਹੈ ਇੱਕ ਜਿੱਥੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਗੈਰ-ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਇੱਕ ਘਾਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।"

ਇਤਫਾਕੀ ਗਵਾਹ:

26. ਇਤਫਾਕੀ ਗਵਾਹ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਤਫਾਕਨਾ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਕੋਈ ਨਿਯਮਿਤ ਕੋਰਸ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਸੜਕ 'ਤੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਇਤਫਾਕੀ ਗਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕੋਈ ਗਵਾਹ ਇਤਫਾਕਨਾ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਦੇ ਕਦੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਆਦਾ ਜਾਂਚ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰ ਵੀ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਐ. ਪੀ. ਬਨਾਮ ਕੇ. ਸ੍ਰੀਨਿਵਾਸੁਲੂ ਰੈੱਡੀ, (2003) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 660 ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

“12. ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਐਸ 4 ਅਤੇ 9 ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਖਿਲਾਫ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜੋ ਕਿ ਸੁਤੰਤਰ ਗਵਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਫਾਕੀ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਲੇਬਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੀ.ਡਬਲਿਊ.ਐਸ 4 ਅਤੇ 9 ਨੂੰ ਇਤਫਾਕੀ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਦੇਖਣ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਆਧਾਰ ਦੇ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਅਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

13. ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਪੀਡਬਲਿਊ 4 ਅਤੇ 9 "ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ" ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ

ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਟਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਗਵਾਹ ਆਜ਼ਾਦ ਗਵਾਹ ਸਨ। ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਸੀ। ਕਤਲ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ "ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ" ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਸੰਦਿਗਧ ਹੈ। ਕਤਲ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਤਲ ਕਿਸੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਹਨ। ਜੇ ਕਤਲ ਕਿਸੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਰਾਹ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਗਵਾਹ ਹੋਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਨਕਾਰਿਆ ਜਾਂ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ "ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ" ਹਨ। "ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ" ਸ਼ਬਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਘਰ ਉਸਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਣਉਚਿਤ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਔਪਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।

27. ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, (2009) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 719 ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਇਆ:

“21. ਸੱਚੇ ਲਾਲ ਤਿਵਾਰੀ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ [(2004) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 410: 2004 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) ਸੁਪ 1053] ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਕੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦਾ ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਕਰਦਿਆਂ, ਜੋ ਇੱਕ ਸੜਕ 'ਤੇ ਵਾਪਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਹ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ: ਜੇ ਅਪਰਾਧ ਇੱਕ ਸੜਕ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਰਾਹ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਝਾੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਥੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ "ਚਾਂਸ ਗਵਾਹ" ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਘਰ ਉਸਦਾ ਕਿਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਉਪਯੁਕਤ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਔਪਚਾਰਿਕ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨੌਪਚਾਰਿਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ।

22. ਇੱਕ ਚਾਂਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਜਾਂਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਂਸ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਸਤਬੀਰ ਬਨਾਮ ਸੁਰਤ ਸਿੰਘ [(1997) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 192: 1997 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 538], ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ [(2004) 11 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 253: 2004 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) ਸੱਪ 28], ਅਚਾਰਾਪਰਮਬਾਥ ਪ੍ਰਦੀਪਨ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲਾ ਰਾਜ [(2006) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 643: (2008) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 241] ਅਤੇ ਸਰਵੇਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਸ਼ੁਕਲਾ ਬਨਾਮ ਦਰੋਗਾ ਸਿੰਘ [(2007) 13 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 360: (2009) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 188]). ਇੱਕ ਚਾਂਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਜਿਸਦੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸ਼ੱਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਸ਼ੰਕਰਲਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ [(2004) 10 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 632: 2005 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 579])।

23. ਘਟਨਾ ਦੇ ਬਾਅਦ ਚਾਂਸ ਗਵਾਹ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸਨੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ (ਵੇਖੋ ਥੰਗਈਆ ਬਨਾਮ ਟੀ.ਐਨ. ਰਾਜ [(2005) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 650: 2005 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 1284]). ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 18) ਨੇ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 4) ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 18) ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ [ਐਮ.ਐਮ. ਸੁੰਦਰੇਸ਼, ਨਾਇਬ ਨਿਆਂਕਾ] ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਗਈ।

ਸਿੰਘ (ਪੀ.ਡਬਲਿਊ 4)। ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਹਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਜਾਂਚਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰਨ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਉਕਤ ਦੋ ਸਹਿ-ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਬਰੀਕਰਨ ਦਾ, ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਅਪੀਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਸਬੰਧਤ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ:

28. ਇੱਕ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਵੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁਦਰਤੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ, ਸੰਗਠਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨੇਤਰੀ ਦੀ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਖਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇੱਕ ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਤਦ ਹੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਗਵਾਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

29. ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਗਵਾਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸੰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਭਾਸਕਰਾਓ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, (2018) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 591 ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"32. ਹੁਣ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੱਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਬੰਧਤ ਗਵਾਹ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਸਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ, 1954 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 145: ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1953 ਐਸ.ਸੀ 364: 1953 ਕ੍ਰਿ ਐਲ.ਜੇ 1465] ਵਿੱਚ, ਵਿਵੀਅਨ ਬੋਸ, ਜੇ. ਬੈਂਚ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ: (ਏ.ਆਈ.ਆਰ ਪੰ. 366, ਪੈਰਾ 26)

"26. ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਣ ਤੌਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਆਵੇ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਦਾਗਦਾਰ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਤਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਖਿਲਾਫ ਝੂਠਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੁਸ਼ਮਣੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ, ਇੱਕ ਨੇੜਲਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਖਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇੱਕ ਬੇਕਸੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਬੇਕਸੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਖਿਲਾਫ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਗਿਲਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਲਈ ਆਧਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦਾ ਤੱਥ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵੀਪਿੰਗ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਨਰਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਹਰ ਕੇਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਉਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਆਪਣੇ ਤੱਥ. ਸਾਡੇ ਨਿਰੀਖਣ ਸਿਰਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋ ਜੋ ਅਕਸਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੇ ਇੱਕ ਆਮ ਨਿਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ. ਉੱਥੇ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਆਮ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਕੇਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਤੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

33. ਮਸਲਤੀ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਾਜ, (1964) 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 133 : ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1965 ਐਸ.ਸੀ 202 : (1965) 1 ਕ੍ਰਿ ਐਲ.ਜੇ 226] , ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪੰਜ-ਜੱਜ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਚਾਰ ਵਿਆਕਤ ਕੀਤੇ ਹਨ: (ਏ.ਆਈ.ਆਰ ਪੰਨਾ 209-210, ਪੈਰਾ 14)

"14. ... ਇਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੱਕ ਦੇ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਆਪਰਾਧਿਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਸਰਾਹਣਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਕਸ਼ਪਾਤੀ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਭਾਰ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਤੋਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਚਾਹੇ ਗਵਾਹੀ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ; ਚਾਹੇ ਗਵਾਹੀ ਦੁਆਰਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋਵੇ

ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਕਸ਼ਪਾਤੀ ਜਾਂ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਹੀ, ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਧੜੇਬਾਜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਾਰਨ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਪਕਸ਼ਪਾਤੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਪਕਸ਼ਪਾਤੀ ਹੈ ਇਸ ਇੱਕੋ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨੀ ਅਸਵੀਕ□ਤੀ ਨਿਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕੋਈ ਸਖਤ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਰਾਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਵਿੱਚ ਨਿਆਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਇਹ ਦਲੀਲ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਪਕਸ਼ਪਾਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।"

34. ਦਰਿਆ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ [(1964) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 397: ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1965 ਐਸ.ਸੀ. 328: (1965) 1 ਕ੍ਰਿ. ਐਲ.ਜੇ. 350] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਗਵਾਹ ਜੋ ਪੀੜਤ ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਸ਼ਟੀਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰਬੰਸ ਕੌਰ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ [(2005) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 195 : 2005 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 1213 : 2005 ਕ੍ਰਿ ਐਲ.ਜੇ. 2199] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ: (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 227, ਪੈਰਾ 6)

“6. ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਜਦੋਂ ਪਕਸ਼ਪਾਤ ਦੀ ਦਲੀਲ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਕੋਲ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ।”

35. ਸਾਨੂੰ ਜਿਸ ਆਖਰੀ ਕੇਸ ਨਾਲ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਨਾਮਦੇਵ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ [(2007) 14 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 150 : (2009) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 773], ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਹੈ: : (ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. ਪੰਨਾ 164, ਪੈਰਾ 38) “38. … ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ “ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਾਲਾ” ਗਵਾਹ ਵਜੋਂ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਇੱਕ “ਕੁਦਰਤੀ” ਗਵਾਹ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨਪੂਰਵਕ ਜਾਂਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ, ਸਹਿਜ ਸੰਭਵ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਗਵਾਹ ਦੀ “ਇੱਕੋ” ਗਵਾਹੀ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮ੍ਰਿਤਕ ਜਾਂ ਪੀੜਤ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਲਟਾ, ਮ੍ਰਿਤਕ ਦਾ ਨੇੜਲਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਲ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮਾਸੂਮ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਫਸਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕਤਰਾਉਗਾ।”

36. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ, ਅਸੀਂ ਨੋਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਗਵਾਹ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਸਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਤਰਾਜੂ ਵਿੱਚ ਤੋਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਤੀਜੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਕ□ਤ ਸੱਚਾਈ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਚੱਜਾ ਨਿਯਮ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਿਲ੍ਹਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸ੍ਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਉਸਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੇਗੀ ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਵਵਿਆਪੀ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪੂਰਵਾਗ੍ਰਹ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ, ਇੱਕ ਮਨੁੱਖ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਐਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਇਹ

ਉਸਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਨਿਸਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਬੂਤ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਹੇਠ, ਮਨੁੱਖ, ਭਾਵੇਂ ਬੇਸ਼ੁਰੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੁਝ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਕੁਝ ਨੂੰ ਨਰਮ ਜਾਂ ਸੋਧ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਰੰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਅਧੀਨ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਤਰਾਜੂ ਵਿੱਚ ਇਸਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।" 30. ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰੀਖਣ ਅਦਾਲਤ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਅਦਾਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਵਾਹ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂਕਣ 'ਤੇ ਕੋਈ ਗਣਿਤੀ ਗਣਨਾ ਜਾਂ ਸਿੱਧੀ ਜੈਕਟ ਫਾਰਮੂਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਚਾਈ ਵੱਲ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਪਰੀਖਣ ਜੱਜ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਖੁਦ ਐਕਟ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਾ ਅਸਲ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਅਧਿਕਤਮ ਵਿਵੇਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਵਾਹ ਦੀ ਗੈਰ-ਜਾਂਚ:

“13. ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਰਿਸਥਿਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੇ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਲਾਬਤਪੁਰਾ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵੈ-ਸਹਾਇਕ ਗਵਾਹ ਦੀ ਜਾਂਚ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਬੂਤ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਪਕੌੜੇਵਾਲਾ' ਹੋਟਲਵਾਲਾ, ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਕੁਝ ਯਾਤਰੀ ਜੋ ਮ੍ਰਿਤਕ ਨਾਲ ਸਲਾਬਤਪੁਰਾ ਉੱਤੇ ਉਤਰੇ ਸਨ। ਅਦਾਲਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਂਚਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਨੁਮਾਨ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਮਿਸਟਰ ਹਾਰਡੀ ਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤੀ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਗਲਤਫਹਿਮੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹਨ। ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਤਾਰਕਿਕ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗਵਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ, ਜੇ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗਵਾਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਨੁਮਾਨ ਖਿੱਚ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਗਵਾਹ ਨੂੰ ਜਾਂਚਣ ਦੀ ਛੱਡਣ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਅਸਵੀਕ□ਤੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਨੁਮਾਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਲੀਡ ਕਰੇਗੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਖਿਲਾਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਨੁਮਾਨ ਖਿੱਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਗਵਾਹ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਇੱਕੋ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗਵਾਹ ਬਣਾਏ; ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਾਤਰਾ ਜੋ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਖਾਮੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਭੀੜ ਦੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਲਈ ਗਵਾਹਾਂ ਵਜੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੁਫਸਿਲ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਆਮ ਰੁਝਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਉਲਝਣ ਭਰੀ ਅਤੇ ਦੇਰੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅੱਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਗਹਿਰੀ ਕ੍ਰਾਸ-ਜਾਂਚ ਕਾਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਕਤਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧ ਵਿੱਚ ਗਵਾਹ ਬਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਬੂਤ ਇਹ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੱਸ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ

ਬੱਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰਿਆ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਲਈ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵੱਲ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ..."

(ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਸਰਬਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਬਿਹਾਰ, (2014) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 401: ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ:

"19. ਸਬੂਤਾਂ ਜਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂਕਣ ਵਿੱਚ, ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਇਹ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਾਬਤ/ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਚਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇੱਕ ਸਮਾਂ ਦਾ ਮਾਣਿਆ ਗਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਤੌਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਬੂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗੂੰਜ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਸੰਗਠਿਤ, ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯ ਅਤੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਹਰੇਕ ਗਵਾਹ ਦੁਆਰਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੁੱਲ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਜਾਂ ਬਹੁਲਤਾ ਉੱਤੇ। ਇਹ ਗੁਣਵੱਤਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਾਤਰਾ, ਜੋ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਪਰਯਾਪਤਾ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਇਕੱਲੇ ਅੱਖ-ਸਾਕਸ਼ੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹੀ ਭਰੋਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਵਿਦੇ ਵਾਦੇਵਿਲ ਥੇਵਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਮਦਰਾਸ [ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 1957 ਐਸ.ਸੀ. 614: 1958 ਕ੍ਰਿ. ਐਲ.ਜੇ. 1000], ਕੁੰਜੂ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਟੀ.ਐਨ. [(2008) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 151: (2008) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 331 ], ਬਿਪਿਨ ਕੁਮਾਰ ਮੰਡਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਡਬਲਿਊ.ਬੀ. [(2010) 12 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 91: (2011) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 150 : ਏ.ਆਈ.ਆਰ. 2010 ਐਸ.ਸੀ. 3638 ], ਮਹੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਐਮ.ਪੀ. [(2011) 9 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 626: (2011) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 783], ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ [(2012) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 10 : (2012) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 10] ਅਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਚੰਦ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਹਰਿਆਣਾ [(2013) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 502 : (2013) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. (ਕ੍ਰਿ) 807: ਜੇ.ਟੀ. (2013) 1 ਐਸ.ਸੀ. 222].)" ਤੱਥਾਂ ਉੱਤੇ:

33. ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਤਿੰਨ ਅੱਖਾਂ-ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੀਡਬਲਯੂਜ਼-1 ਅਤੇ 2 ਨੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਖਾਂ-ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਗਵਾਹ ਸਨ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਵਾਹ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਭਾਵ ਵਿੱਚ ਜੋ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਐਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦੇ ਰਜਿਸਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਲੇ ਹੀ ਡਬਲਯੂ-3 ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿ ਕ੍ਰਾਸ ਪੜਤਾਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੁੱਖ ਜਾਂਚ ਦੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਲਟ ਗਿਆ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਪੀਡਬਲਯੂਜ਼ -1 ਅਤੇ 2 ਦੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਸ ਗਵਾਹ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਸਨੀਯਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਗਵਾਹ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ।

34. ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਹੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟ੍ਰਾਇਲ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 307 ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂਜ਼-1 ਅਤੇ 2 ਨੇ ਜਖਮੀ ਗਵਾਹ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਭਿਯੋਜਨ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਭਿਯੋਜਨ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

35. ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ। ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਾਰਤੂਸ, ਨਾਲ ਹੀ ਜੋ ਰਿਕਵਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਮਾਹਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ। ਅਸੀਂ ਗਵਾਹੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਵਾਭਾਵਿਕ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦੇ।

36. ਉਪਲਬਧ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਾ ਤਾਂ ਰਿਕਵਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਹਰ ਕੋਲ ਭੇਜਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਐਫ.ਐਸ.ਐਲ. ਰਿਪੋਰਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦੇਰੀ ਲੱਭਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ। ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਥਿਤ ਦੇਰੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

37. ਅਪੀਲਕਰਤਾਓਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿੱਖਿਅਤ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਵਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕ੍ਰਾਸ ਪੜਤਾਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕ੍ਰਾਸ ਪੜਤਾਲ। ਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਜ਼ਰੀਏ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਦੁਰਭਾਗਿਆਪੂਰਣ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੋ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਆਰਮਜ਼ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਦੋਸ਼ ਲਈ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੀਡਬਲਯੂ-13, ਪਹਿਲਾ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਕ੍ਰਾਸ ਪੜਤਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਲਟ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਭਿਯੋਜਨ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਬਸਟੈਂਟਿਵ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਰਾਏ ਹੈ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਬੂਤਾਂ ਨੂੰ ਧਾਗਾ ਸਮਝਿਆ ਸਹੀ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲਈ. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਹੈ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਖਾਲੀ ਕਾਰਤੂਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਲਈ ਗੈਰ-ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ ਘਟਨਾ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਲਈ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਫਸਾਉਣ ਅਤੇ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਜੁਰਮ

38. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਪਰੋਕਤ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਤੇ, ਅਸੀਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਯੋਗ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਅਪੀਲਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

39. ਇਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਵਿਛੋੜਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਪਟਰੀ ਤੋਂ ਉਤਾਰਨ ਦੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਯਾਸ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਪੀੜਾ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁੱਖਦ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਯ ਦੀ ਲੋੜ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਨੋਟ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਤਰਕ ਦੇ, ਹੱਟ ਦੇ ਇਕ ਝਟਕੇ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦੇਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੁੱਖ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੰਬੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਸ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਜਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿੱਜੀ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਸਾਰੀਆਂ ਟ੍ਰਾਇਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਨਾਲ ਵਿਤਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Vasu Gupta
Advocate